

special significance for the education of patriotism for the modern child. So in the classroom we need to introduce children to state symbols (Emblem, flag, Anthem). In parallel, to consolidate children's knowledge about national symbols and national symbols, developed and ustanovlena centuries (Ukrainian wreath, towel, embroidery, willow, viburnum, Vinca, etc.)

Стаття надійшла до редакції 18.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 37.035.7:355.1

О. М. Дудник

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У теперішній неспокійний час, що доводиться переживати українцям, постає актуальним питання військової служби, ставлення мирного населення, в тому числі і дітей, до військовослужбовців. Ми можемо спостерігати, як за такий короткий, але досить напружений, проміжок часу у картині світогляду мирного населення України кардинально змінилося ставлення до військовослужбовців з негативно скептичного до позитивного. Вагомий вплив на зміну образу й ставлення до представників Збройних сил України серед дітей та молоді має державна політика в сфері освіти. Провідна роль в цьому плані належить національно-патріотичному вихованню.

Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій:

Концепція національної системи виховання (1996);

Концепція національно-патріотичного виховання (2009);

Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.;

Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012).

Проте жодна з них не втілилася в конкретні дії з реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти.

У 2015 році був зроблений значний крок в цьому напрямку – затверджено Концепцію національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [8].

У даній концепції зазначено, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї,

освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [8].

Отже, у процесі формування образу військовослужбовців у дітей молодшого шкільного віку головну увагу необхідно приділяти тій думці, що кожен солдат, що воює за мирне життя, в очах мільйонів дітей повинен постати представником українського народу – героєм, якому випала доля захищати рідну землю.

У сучасній педагогічній науці різні аспекти патріотичного виховання було розроблено у студіях І. Беха, Ю. Завалевського, П. Ігнатенко, О. Сухомлинської, К. Чорної та інші. За останні роки окреслені проблеми у контексті вікових особливостей школярів досліджувалися в дисертаційних роботах Т. Гавлітіної, В. Ковалю, О. Коркішко, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, Р. Петронговського, С. Рашидової та ін.

Дослідженню проблеми патріотизму молодших школярів у позаурочній діяльності присвячено дослідження О. Коркішко. Вона розглядає патріотизм як духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. Дослідницею розроблений орієнтовний зміст патріотичного виховання, де виділено такі розділи: державний, соціальний та родинний, які в свою чергу становлять визначені автором критерії патріотичної вихованості учнів 1-4-их класів [4].

Заслугує на увагу психологічне дослідження Н. Михальченко, присвячене розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів. Автором була запропонована психокорекційна програма, в основі якої реалізовано спеціально побудовану модель розвивальних впливів на учнів початкової школи (поєднання навчальних, ігрових, практичних процедур тощо), що позитивно вплинула на рівень сформованості патріотичної самосвідомості учнів 1-4-их класів [5].

За останні роки проблемою дослідження образу армії займалися такі вчені, як О. Бушков, О. Обознов, В. Пономаренко та інші. Дослідженням образу військового офіцера займалися: Б. Агеев, Г. Андреева, С. Василевич, Д. Кабанов, О. Калюжний, К. Кіткін, Д. Крутілін, І. Рудської, А. Цилько та інші. Дослідження Я-образу військовослужбовців знайшли відображення в працях таких військових психологів, як О. Караяні, В. Каршин, П. Корчемний, С. Петер, Є. Утлік та інші.

Разом з тим, не дослідженим залишилося питання особливостей формування образу військовослужбовця Збройних Сил України у молодших школярів в умовах навчально-виховного процесу. Хоча існує наукова думка, а саме, І. Бега, що процес патріотичного виховання розпочинається з першого року її навчання у школі [2, с. 99 – 100]. При цьому слід обов'язково спиратись на морально-духовний фундамент, здобутий особистістю в дошкільному закладі та в родині.

Метою статті є з'ясування найбільш ефективних методів формування образу військовослужбовця Збройних Сил України у дітей молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного процесу.

Вихідними позиціями цієї статті є такі:

1. Положення психологів щодо сензитивності молодшого шкільного віку до формування образу військовослужбовця. У цьому переконують дослідження психологів, у яких сказано, що діти шести – дев'яти років, як правило, слухняні, з готовністю виконують вимоги дорослих. У них яскраво виявляється наслідувальність. Молодші учні схильні до приучування та емоційного сприймання. Особливістю їхньої розумової діяльності є те, що вони часто обмежуються сприйняттям зовнішніх ознак, понять, процесів [3, с. 32].

2. Розуміння поняття «образ» як, по-перше, зовнішній вигляд кого або чого-небудь; по-друге, вигляд, відтворений у свідомості, пам'яті або створений уявою; і по третє, те, що вимальовується, постає в чий-небудь уяві [1].

Зауважимо, що розрізняють три види ставлення молодшого школяра до образу героя:

1) емоційне ставлення, усвідомлюване, що довільно виражається у словесній формі «подобається – не подобається»;

2) інтелектуально-оцінне, усвідомлюване, що довільно виражається у словесній формі «гарний – поганий»;

3) ставлення, яке може не усвідомлюватися дитиною, але мимоволі виражається в її діяльності – грі [9, с. 85].

Ми переконані, що завдання вчителя полягає в тому, щоб домогтися від дитини позитивного ставлення до образу військовослужбовця на кожному із етапів його формування та на всіх рівнях. Це можливо за умови проведення системи відповідних виховних заходів спрямованих на формування істинного образу військовослужбовця, а саме як персонажу, якому притаманні наступні особистісні якості такі, як сила, мужність, відвага, доброта, справедливість, чесність, товариськість, впевненість, незворушність; здатного обороняти та захищати свою країну.

Як відомо, важливими ділянками навчально-виховного процесу школи є урочна та позаурочна діяльність, які забезпечують гнучкість та цілеспрямованість навчально-виховної роботи в цілому. Вміле їх поєднання сприяє практичному оволодінню дітьми знань. Це стосується і

реалізації завдання щодо формування цілісного і соціально привабливого образу військовослужбовця у молодших школярів.

Провідними форми та методи в цьому напрямку мають стати розповідь учителя, бесіда, міні-дискусія, опитування, інтерв'ювання, анкетування учнів, інтерактивні технології (мозковий штурм, акваріум, обговорення по групах, робота в парах); метод проектів; ігрові методики (ігри-мандрівки, козацькі забави, історичні подорожі у часі, змагання тощо); творчі завдання та роботи учнів (вікторини, складання ребусів, кросвордів, конкурси малюнків, міні-оповідань, казок); тренінги, зустрічі з представниками Збройних Сил України.

Разом з тим, практика доводить, що більшість учителів початкових класів в своєму арсеналі не мають і половини зазначених методів, а виховний вплив здійснюється переважно в умовах класно-урочної системи. Однак, у сучасних умовах, коли реалізується гуманістичний та особистісно-орієнтований підходи у вихованні не можна не враховувати участі самого вихованця в цьому процесі. У школі поняття «метод виховання» має означати спосіб спільної діяльності, спільний шлях партнерства, співробітництва між вихователем і вихованцем, досягнення бажаної мети виховання. При цьому, слід погодитися з точкою зору Н. Мойсеюк, яка зазначає, що під методами виховання слід розуміти найважливіші способи взаємопов'язаної діяльності вихователя і вихованців, які спрямовані на усвідомлення школярами сутності суспільних цінностей, розвиток позитивних ставлень до них, вироблення відповідних навичок і звичок поведінки, їх корекцію і вдосконалення, підтримку розвитку індивідуального потенціалу особистості [6, с. 458 – 459].

На жаль, у початковій школі неповністю використовується потенціал таких новітніх методів як метод проектів, міні-диспутів, міні-дискусій, колективно творчих справ, ігрових подорожей тощо. Зупинимося на аналізі деяких з них.

Так, на уроках рідної мови, відповідно до програми та календарних планів, враховуючи текстоцентричний принцип навчання, доречно пропонувати учням різноманітні тексти виховного і повчального змісту. Наприклад, «Слава Україні! Героям слава!», «Вірні сини України», «Герої не вмирають ...», «Життя під кулями», «Їх подвиги завжди будуть жити в наших серцях» та інші. Саме через тексти (аналіз їх змісту) доцільно виховувати у молодших школярів любов до рідного краю і своєї Батьківщини, повагу до національних традицій і символів українського народу, формувати образ військовослужбовця – героя.

Усвідомлене та систематичне використання на практиці методу морального оцінювання вчинків представників Збройних Сил України (що були відображені у спеціально підібраних або створених текстах), і особливо рефлексивна оцінка вчинку героя (із примірянням на себе), формує систему моральних цінностей, під впливом яких учень надалі вибирає індивідуальну життєву позицію з опорою на той позитивний образ, який цілеспрямовано був створений у його уяві.

З огляду на зазначене, невід'ємними складниками уроків української мови та літературного читання мають бути виховні бесіди, пізнавальна інформація про Україну, її людей і події, пов'язані з ними, складання усних і письмових текстів на патріотичні теми, підготовка і презентація посильних проектів патріотичного змісту (наприклад, написання творів, оповідань, казок про земляків, які прославили рідний край, вітальних листівок захисникам Вітчизни) тощо.

Аналізуючи можливості навчального предмету «Я у світі» щодо формування образу військовослужбовця, слід підкреслити, що у ході міні-дискусій, міні-диспутів стосовно видатних постатей, успішних людей, патріотично спрямованих, що уміють переборювати життєві труднощі і йдуть до власної мети, стає можливим надання прикладу, зразка для вироблення у учнів власних життєвих стратегій.

Головним завданням курсу «Образотворче мистецтво» є формування у молодших школярів культури почуттів, основ національної та громадянської свідомості. Разом з тим, пропонуємо проводити конкурси дитячої зображувальної творчості та колективно творчі справи «Слава українським військовим», «Герої наших днів», «Славному роду немає переводу» та інші. Творчий колективний вид діяльності створює сприятливу невимушену атмосферу для закріплення у свідомості дітей позитивного персонажу представника Збройних сил України.

Враховуючи основні напрямки національно-патріотичного виховання, позаурочний час слід присвячувати проведенню тематичних виховних годин, бесід за темами «Славетні українці», «Хто вони герої?», «Герої серед нас» у формі зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій. Доцільно практикувати залучення дітей та батьків до майстер-класів з виготовлення сувенірів, оберегів, подарунків для бійців української армії.

З метою вирішенню наступного аспекту з даного питання: виховання поваги, шанобливого ставлення як до героїко-патріотичного минулого, так і сучасного українського народу можуть бути організовані екскурсії до краєзнавчих музеїв, де головна увага приділятиметься ознайомленню з історією козаччини. Провівши паралель між козаками та представниками сучасної армії, у свідомості дітей буде формуватися образ мужнього, хороброго, сильного, відважного захисника Батьківщини.

Під час тижнів здоров'я доцільно проводити історичні подорожі у часі, ігри-мандрівки та козацькі забави. За спеціально розробленими сценаріями через гру діти матимуть змогу здобувати досвід взаємодії, ведення бою, а також розвивати кмітливість та інші якості необхідні в бою. Забави досить насичені мовними формулами, жартами; збагачені відповідними атрибутами (герб, прапор, одяг, макети зброї), що приваблює увагу молодших школярів і дозволяє в природних умовах закріплювати у свідомості дітей образ військовослужбовця-героя. В якості організаторів та учасників даних дійств доречним буде запросити представників Збройних сил України, мешканців даного населеного

пункту, які безпосередньо приймали участь в бойових діях або мають відношення до захисту рідної землі, що підсилить виховний вплив.

Відповідно до методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, для ефективного формування в учнів початкових класів позитивного образу військовослужбовця-героя необхідним є застосування вчителем на уроках та у позаурочний час емоційно-естетичного фону, створення ситуацій емоційного переживання учнями педагогічних установок на оволодіння відповідними цінностями, усвідомлення знань про національні подвиги, орієнтація дитини на позитивні результати діяльності щодо засвоєння певних національних цінностей у родині та в школі [8].

Беручи до уваги зазначене, можна представити механізм формування образу військовослужбовця в такому алгоритмі:

- 1) морально-етичне оцінювання вчинку героя (його рефлексивна оцінка);
- 2) формування системи моральних цінностей молодшого школяра;
- 3) визначення себе, свого «Я» у системі ціннісних орієнтацій, власного ставлення до моральних цінностей;
- 4) вироблення й усвідомлення власної ціннісної позиції;
- 5) вибір майбутнього стилю життя, власного життєвого шляху.

Таким чином, молодший шкільний вік є сензитивним щодо формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України. Найбільш ефективними при цьому є такі методи, як розповідь, бесіда, міні-дискусія, міні-диспут, метод морального оцінювання вчинків, метод проєктів, колективно творча справа, що реалізуються у формі виховних тематичних годин, зустрічей, благодійних акцій, екскурсій, подорожей у часі, ігр-мандрівок, козацьких забав. Позитивною умовою також є алгоритмізація зазначеного процесу. Ми наполягаємо, що вагомою умовою оптимізації формування позитивного образу військовослужбовця Збройних Сил України є реалізація принципу єдності поглядів сім'ї, освітніх установ та суспільства в цілому. Саме цей аспект зазначеної проблеми буде предметом наших подальших наукових розвідок.

Список використаної літератури

1. **Академічний** тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
2. **Бех І. Д.** Виховання особистості: Сходження до духовності / І. Д. Бех. – К.: Либідь, 2006. – 271 с.
3. **Волков Б. С.** Психологія молодшого школяра. / Б. С. Волков. – М.: Просвітництво, 2002. – 125 с.
4. **Коркішко О. Г.** Патріотичне виховання молодших школярів: методичний посібник / О. Г. Коркішко / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – 99 с.
5. **Михальченко Н.** Психокорекція патріотичної рефлексії молодших школярів / Н. Михальченко // Психологія і суспільство. – 2006. – № 1. – С. 121 – 126.
6. **Мойсеюк Н. Є.** Педагогіка: [навч. посіб.] / Н. Є. Мойсеюк. – К., 2003. – 615 с.
7. **Прайсман Б. Д.** Розуміння

молодшими школярами мотивів поведінки літературних персонажів / Б. Д. Прайсман // Наукові зап. НДІ психології УРСР. – К., 1956. – Т. 5. – 512 с. **8. Про** затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068>. **9. Рижкова Т. В.** Літературний розвиток молодшого школяра: навч. посібник для студ. пед. вузів / Т. В. Рижкова. – Спб. : Вид-во РГПУ ім. А. І. Герцена, 2006. – 140 с.

Дудник О. М. Методи формування образу військовослужбовця у молодших школярів

У представленій статті доведена актуальність формування образу військовослужбовця у дітей та молоді, а також показана сензитивність саме молодшого шкільного віку щодо формування зазначеного феномену. Розкрито методи формування образу військовослужбовця у молодших школярів, якими є розповідь, бесіда, міні-дискусія, міні-диспут, метод морального оцінювання вчинків, метод проектів, колективно творча справа, що реалізуються у формі виховних тематичних годин, зустрічей, благодійних акцій, екскурсій, подорожей у часі, ігр-мандрівок, козацьких забав. Розроблено алгоритм формування образу військовослужбовця у молодших школярів, що представлений певною послідовністю дій.

Ключові слова: образ військовослужбовця, сензитивний період, методи виховання молодших школярів.

Дудник О. Н. Методы формирования образа военнослужащего у младших школьников

В представленной статье доказана актуальность формирования образа военнослужащего у детей и молодежи, а также показана сензитивность именно младшего школьного возраста в отношении формирования указанного феномена. Раскрыты методы формирования образа военнослужащего у младших школьников, которыми являются рассказ, беседа, мини-дискуссия, мини-диспут, метод нравственного оценивания поступков, метод проектов, коллективно творческое дело, реализуемых в форме тематических воспитательных часов, встреч, благотворительных акций, экскурсий, путешествий во времени, игр-путешествий, казацких забав. Разработан алгоритм формирования образа военнослужащего у младших школьников, представленный определенной последовательностью действий.

Ключевые слова: образ военнослужащего, сензитивный период, методы воспитания младших школьников.

Dudnik O. N. Methods of formation of the image of the soldier in primary school

In the article the urgency of formation of the image of the soldier in children and young people, and also shows the sensitivity it is of primary school age in relation to the formation of the phenomenon. Disclosed methods of forming the image of the soldier in primary school, which are story, a conversation, a discussion, a mini debate, the method of moral evaluation of actions, method of projects, collectively creative case implemented in the form of thematic educational hours, meetings, fundraisers, trips, time travel, games-travel cossack amusements.

The algorithm of formation of the image of the soldier among primary school children, presents a certain sequence of actions: morally-ethical estimation of the act of a hero; the formation of a system of moral values of the younger school student; a definition of yourself, your "I" in the value orientation to moral values; to develop and awareness of their own values; the choice of the future style of life, your own way of life.

Key words: the image of the soldier, sensitive period, methods of education of junior schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Докучаєва В. В.

УДК 37.035.6

М. А. Єпіхіна

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
НА ТРАДИЦІЯХ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ**

З утворенням української держави змінилися вектори патріотичного виховання. У своїй основі таке виховання відбиває дух та інтереси української нації і має бути чи не найважливішою частиною національного виховання. Засобами даного виховання педагог має розкрити учням правдиві сторінки історії українського народу, його звитяги і військові доблесті, боротьбу за українську землю, за волю, за честь і славу [1].

На кожному етапі розвитку українське національне виховання вибирало кращі здобутки світової культури, акумульовані в народних традиціях і звичаях, що стверджують добро, любов, справедливість в усіх сферах життя. Правильно організоване національне виховання формує повноцінну особистість, яка цінує свою національну й особисту гідність, честь, та індивідуальність.